

Oorlogsmisdadiger na halve eeuw ontmaskerd.

De bij verstek ter dood veroordeelde oorlogsmisdadiger Dirk Hoogendam (79) blijkt onder een andere naam te wonen in een gehucht dat behoort bij de gemeente Ringgau in de Duitse deelstaat Hessen. De in Vlaardingen geboren SS-officier Hoogendam, alias De Bokser, heeft zich 55 jaar lang voor justitie verborgen gehouden onder de schuilnaam Dieter Hohendamm. Hoogendam werd wegens landverraad op 2 juni 1950 in Nederland ter dood veroordeeld.

Volgens de militaire rechtbank was hij verantwoordelijk voor de moord op een onbekend aantal Nederlanders. Al vijf jaar eerder was hij uit een gevangenkamp ontsnapt. Hoogendam vestigde zich in 1946 onder de naam Dieter Hohendamm onder vermelding van een valse geboorte plaats, Moresnet – Aachen, in Ringgau. Hohendamm heeft Duitse identiteitsbewijzen. Daarin staat als geboortedatum dezelfde datum als Dirk Hoogendam: 18 mei 1922.

Toen deze krant Hoogendam gisteren voor zijn vrijstaande woning confronteerde met zijn verleden, verweerde hij zich zenuwachtig. “Ik ben Duitser, ik ben Duitser. Ik kan het bewijzen, ik heb een rijbewijs.” Zenuwachtig graaide hij onder de stoel van zijn Mercedes zonder dat er een document tevoorschijn kwam. “Kom maar binnen, ik zal het jullie laten zien.” Toen de verslaggevers de weg vrijmaakten zodat hij de garage van zijn woning in kon rijden, draaide Hoogendam opeens met zijn auto om en verdween uit het zicht.

Bron: De Telegraaf.

De Tweede Wereldoorlog loopt als een rode draad door mijn journalistieke loopbaan. Zonder het onderwerp bewust op te zoeken, komt het telkens terug. In dit verslag twee zaken met opvallende parallellen. De affaire-Pieter Menten was de ouverture waarin ik als jonge verslaggever verzeild raakte bij het weekblad Accent van hoofdredacteur Hans Knoop. Knoop was vanuit Israël getipt dat de gefortuneerde bewoner van Blaricum zijn kunstcollectie zou laten veilen, waarbij het saillante detail was dat Menten zijn rijkdom zou hebben verworven in de Tweede Wereldoorlog door het bestelen van joden. Dit zou vooral zijn gebeurd in het oosten van Europa.

Het uitzoeken van wat er in die achterliggende jaren werkelijk had plaatsgevonden, bleek zo arbeidsintensief dat steeds meer redactieleden er een dagtaak aan hadden. Grote delen van Europa werden afgestruind op zoek naar bewijzen, vooral achter het toen nog hermetisch gesloten IJzeren Gordijn.

De reportages wekten aanvankelijk weinig beroering. Pieter Menten was tot op dat moment immers een nauwelijks bekende landgenoot, over wie maar weinigen zich opwonden. Hans Knoop wilde landelijke aandacht voor zijn publicaties. Tacticus als hij was, schakelde Knoop collega Wibbo van de Linde in van de actualiteitenrubriek TROS Aktua. Pieter Menten dacht een bondgenoot te hebben gevonden in de bekende televisiepresentator. Hij stemde zonder argwaan in met een interview aan de rand van het azuurblauwe zwembad naast het riet bedekte pand in de dichtbegroeide Blaricumse tuin. Menten werd door de interviewer uit de tent gelokt. Met de

borst vooruit haalde de kunstverzamelaar voor de camera flink uit naar Knoop, “de smaadschrijver van Accent”.

Wie geschoren wordt, moet stilzitten. Die kennis ontbrak toen. In ieder geval bij Pieter Menten. Zijn glamourachtige poging om als geslaagd zakenman wandelend over zijn riante erf het eigen straatje schoon te vegen, had een een-averechts effect. In één televisieavond groeide de kwestie Menten uit tot een nationale affaire. Andere media konden er niet meer omheen. De afloop zal oudere lezers bekend zijn. Het kwam tot een rechtszaak en de bejaarde kunstverzamelaar uit het Gooi moest wegens oorlogsmisdaden het gevang in. De affaire-Menten leidde bijna tot de val van het kabinet-Van Agt. Kort voor de uitvaardiging van een officieel aanhoudingsbevel bleek de verdachte het land te zijn ontvlucht. “Ik sta hier en ik kan niet anders”, sprak premier Dries van Agt tegenover een verontwaardigd parlement, dat de onmiddellijke opsporing eiste van de gevlogene oorlogsmisdadiger.

Het was niet de politie die Menten achterhaalde op zijn schuilplaats in Zwitserland, maar een verslaggeversteam van Accent, onder leiding van Hans Knoop. Die bewuste avond knalden op de redactie de champagnekurken. De meest spraakmakende, naoorlogse journalistieke affaire had een spannende ontknoping gekregen. Een film waardig. ‘Privédetective’ Hans Knoop achterhaalde de boef, waarbij Menten het gezicht bij zijn aanhouding poogde te verbergen achter een krant. Tijdens de affaire werd er nauw samengewerkt met Duitse collega’s. Het weekblad Stern stelde de archieven open en op het vliegveld van Hamburg stond een auto met chauffeur al klaar.

Een aantal dagen mocht ik er te gast zijn. Op de redactie werkten twee assistenten die uitstekend waren opgeleid in het achterhalen van informatie; ook als die bleek te vallen onder strenge privacyregels. Hoe ze het deden is onduidelijk, maar in het land van de daders werd, snel en vakkundig, essentiële en soms zeer vertrouwelijke informatie boven water gehaald.

De burgemeester van Ringgau bleek medio 2001 uit hetzelfde hulpvaardige hout te zijn gesneden. Zonder ons van tevoren te hebben aangekondigd, vielen collega Ernst Nordholt en ik op een namiddag bij de man binnen om hem te ondervragen over Dirk Hoogendam. De al tientallen jaren daarvoor uit Nederland gevluchte oorlogsmisdadiger zou in zijn gemeente staan ingeschreven, onder de schuilnaam Dieter Hohendamm. De burgervader was direct geïnteresseerd. We vertelden over het overlijden van Auke Pattist in Spanje, een makker in het oorlogskwaad van Hoogendam. Pattist was in zuidelijke richting de grens over gevlucht om uit handen te blijven van de Nederlandse opsporingsautoriteiten.

Het overlijden van Pattist, vervat in een kort bericht, had een schriftelijke tip opgeleverd bij de hoofdredactie in Amsterdam. Anoniem. De strekking was ongeveer: “In Duitsland kunt u de gevluchte oorlogsmisdadiger Dirk Hoogendam vinden.” Vaag werd gezinspeeld op een locatie.

“Kan jij dit even uitzoeken?” was het verzoek dat mij als correspondent in Berlijn bereikte. Tips zijn waardevol voor media. Anoniem worden ze meestal snel terzijde gelegd. Het aanbod van

werk is – zeker in zwakke economische tijden en bij een lage redactionele bezetting – in de regel zo overvloedig dat de schaarse tijd bij voorkeur wordt geïnvesteerd in zaken die houvast bieden en die te checken zijn. In overleg met ‘Amsterdam’ werd echter besloten deze onbekende bron toch serieus te nemen. De vraag dringt zich dan wel op waarom iemand pas na 55 jaar komt met een dergelijke mededeling.

De naam Hoogendam noch de Duitse vertaling Hohendamm waarover in de brief werd gerept, bleek terug te vinden in Duitse telefoonboeken. Besloten werd op de bonnefooi naar Ringgau in Hessen te reizen voor wat veldwerk. De oud-SS'er zou hier mogelijk te vinden zijn, was op te maken uit de anonieme brief. In zo'n kleine gemeenschap valt een onbekende auto met de letter B van Berlijn al snel op. Ik woonde in die stad gedurende mijn Duits correspondentschap. Een mogelijk adres van Hoogendam was snel getraceerd, na enige navraag. Het bleek te gaan om een vrijstaande woning met inpandige garage. Het object zag er verlaten uit. Op een paar honderd meter afstand stond een boer aan een tractor te klussen. Een gunstige gelegenheid om wat te vragen. “Ah, Sie sind Holländer”, concludeerde de man meteen op grond van de tongval van de vragsteller, die vroeg om de kortste weg naar het volgende dorp.

“Het is hier mooi. Misschien ook iets voor de familie. We zoeken meestal onderdak in een hotel of pension dat wordt geleid door Hollanders. De kinderen voelen zich dan eerder thuis.”

“Das gibt's nicht. Nur ältere Leute im Ruhestand”, sprak hij kortaf.

“Maar wel uit Holland?”

Hij mompelde wat binnensmonds.

“Hohendamm?”, probeerde ik voorzichtig.

“Dat echtpaar woont hier al erg lang. Ze zijn niet van hier.”

Hij wees een pand aan in de verte.

Het huis van Dieter Hohendamm, van wie wij veronderstelden dat hij niemand anders was dan de oorlogsmisdadiger Dirk Hoogendam, was gelokaliseerd.

Een week later was er in Ringgau versterking van collega-verslaggever Ernst Nordholt en fotograaf Wim Hofland. Dit team werd later uitgebreid met Jolande van der Graaf. Zij werd landelijk bekend door de AIVD-afluisteraffaire, die speelde onder toenmalig minister Guusje ter Horst (Binnenlandse Zaken). Laatst gaf opdracht tot een inval in de woning van de journaliste, nadat De Graaf staatsgeheimen zou hebben geopenbaard, mogelijk gelekt door een echtpaar met een dienstverband bij de geheime dienst.

We reden rechtstreeks naar het gemeentehuis van Ringgau. Nadat we ons hadden

gelegitimeerd, ging de burgeradministratie open en kwamen de gegevens van Dieter Hohendamm op tafel. Uit de papieren bleek dat Dieter Hohendamm op dezelfde dag was geboren als Dirk Hoogendam. Alleen de plaats verschilde.

Dirk kwam ter wereld in Vlaardingen. Dieter zou in een plaatsje bij Aachen het levenslicht hebben gezien. Voor de burgemeester was het duidelijk. Hij constateerde direct dat deze man een 'Verbrecher' is, een misdadiger.

We besloten met de documenten bij Dieter Hohendamm aan te bellen. Hem recht in het gezicht te confronteren met zijn ware identiteit. Maar de voordeur bleef gesloten, ook na herhaald bellen. Het geluid van een ronkende diesel, een Mercedes, doorbrak vrijwel direct hierna de stilte. De wagen stopte voor de woning. Een oudere man en een iets jongere vrouw keken verrast onze kant op. Ze verwachtten duidelijk geen bezoek.

Ernst en ik liepen naar het portier van de bestuurder van wie wij vermoeden en hoopten – maar niet wisten – dat hij Dieter Hohendamm was, alias de oorlogsmisdadiger Dirk Hoogendam. We trokken het portier open.

'U bent Dirk Hoogendam, de oorlogsmisdadiger.'

Die paar woorden troffen hem als een mokerslag.

"Nein, ich bin Deutscher. Das kann ich beweisen. Hier, schau mal, mein rijbewijs."

Op dat moment wisten we dat we de juiste man hadden. Immers, een Duitser zegt niet 'rijbewijs' als hij 'Führerschein' bedoelt.

De bestuurder graaide met zijn hand vergeefs onder zijn stoel.

"Mijn rijbewijs ligt binnen. Komt u maar mee. Dan laat ik het zien."

"Ach, man", zeiden we.

"Geen Duitser die het woord rijbewijs kan uitspreken."

In de veronderstelling dat de bejaarde bestuurder de auto voor de garagedeur zou parkeren, maakten wij de weg vrij. In plaats daarvan trapte Hoogendam stevig het gaspedaal in en verdween uit het zicht. Zijn vrouw was even tevoren uitgestapt. Ze was verbijsterd en haastte zich naar binnen. Dirk Hoogendam was opgespoord. Na 55 jaar succesvol te zijn ondergedoken geweest.

Diezelfde dag nog belden we vanuit Duitsland met mevrouw mr. M. H. L. de

Roos-Schoenmakers van het parket van Justitie in Arnhem en informeerden haar dat we Dirk Hoogendam hadden opgespoord.

Mevrouw De Roos was op dat moment als officier van justitie naast haar gewone werk belast met de speciale taak om Nederlandse oorlogsmisdadigers uit de Tweede Wereldoorlog op te sporen en te vervolgen. Die bijzondere portefeuille werd ingesteld als gevolg van de affaire-Pieter Menten.

Mr. A. Lodewijk de Beaufort was de eerste officier van justitie die zich met deze nieuwe opsporingstaak ging bezighouden. Later werd hij opgevolgd door mr. P. M. Brillman, die het stokje weer doorgaf aan mevrouw De Roos. Op grond van haar taakstelling verwachtten wij enig enthousiasme op onze mededeling dat nu, na meer dan een halve eeuw, de verblijfplaats bekend was van één van de meest gezochte personen op dit gebied. Maar de reactie van de officier van justitie was ronduit koel.

“Ik ben bang dat de zaak is verjaard. Zo niet, dan wordt het nog moeilijk om de heer Hoogendam uitgeleverd te krijgen. De meeste landen en zeker Duitsland leveren hun eigen inwoners niet uit. Misschien kan het feit dat hij een valse naam heeft opgegeven nog fungeren als breekijzer, maar ik heb weinig hoop”, aldus De Roos.

Journalisten die zich bezighouden met de opsporing van dit soort misdadigers kunnen onder de bevolking niet altijd rekenen op begrip. “Laat die mensen toch! Ze zijn hoogbejaard. Zet nu toch eens een punt achter die oorlog.”

Zo lang de overheid pretendeert een actief opsporingsbeleid te voeren en daarvoor een speciale officier van justitie in stelling brengt, is het najagen van misdadigers uit de Tweede Wereldoorlog zeer verdedigbaar. Als het overheidsapparaat het in deze laat afweten, ligt er een taak voor zijn waakhond, de onafhankelijke pers.

Drie opeenvolgende officieren van justitie hebben geen prioriteit gegeven aan de speciale portefeuille, althans niet waarneembaar voor de buitenwereld. Inmiddels is mevrouw De Roos opgevolgd door de vierde specialist op dit gebied, mr. J. R. Klunder. Ooit van hem gehoord in dit verband?

Als er al eens een oorlogsmisdadiger wordt opgespoord, is dit niet de verdienste van politie en justitie, maar van journalistieke speurneuzen. Wordt zo'n gezochte op een presenteerblaadje aangeleverd, dan nog komt de overheid niet of nauwelijks in beweging. In Duitsland ligt dat anders. In het land van de daders worden tot op de dag van vandaag beulen uit de Tweede Wereldoorlog, of zij die hiervan worden verdacht, voor het gerecht gesleept. De geboren Nederlander Siert Bruins ondervindt daar nu de gevolgen van. De hoogbejaarde oud-oorlogsmisdadiger werd afgelopen september 2013 voor de rechter gebracht. Een televisiereportage van de Nederlandse journalist Gideon Levy gaf het beslissende zetje.

Kenmerkend is dat de Nederlandse pers de opsporing van Dirk Hoogendam de moeite van het signaleren nauwelijks waard vond. Er werd slechts in de marge over bericht. Het programma 'Reporter' van het 'Zweite Deutsche Fernsehen' (ZDF) hing daarentegen meteen bij mij in Berlijn aan de lijn om over Dirk Hoogendam een programma te kunnen maken. Het werd een uitzending van ruim een halfuur, waarbij niet alleen de sporen van de oorlogsmisdadiger in Nederland tijdens 1940–1945 werden gevolgd, maar ook zijn levenswandel na zijn vlucht naar Ringgau. 'Der Dieter' bleek in het plaatsje in Hessen een geliefde medebewoner.

Zijn omgeving wuifde het oorlogsverleden van de man weg. "Hij was toch altijd een eerzaam burger geweest die een rechtvaardige boterham verdiende in de groentehandel?"

De Nederlandse televisie kwam na een paar maanden ook met een programma over Hoogendam. De basis ervan vormde de reportage van het ZDF. Aangekocht van de Duitsers ter aanvulling van de eigen informatie.

'Dieter Hohendamm' verdween na zijn ontmaskering een aantal weken uit beeld. Hij dook onder in Oostenrijk om vervelende vragen te ontlopen. De geschiedenis herhaalde zich, zoals ook oorlogsmisdadiger Pieter Menten jaren eerder vluchtte om in Zwitserland een veilig heenkomen te zoeken.

Dirk Hoogendam alias Dieter Hohendamm is niet meer voor het aardse gerecht gekomen. Geheel onverwacht overleed hij een jaar na zijn ontmaskering.

Een tegenvaller voor zijn slachtoffers en hun nabestaanden, die Hoogendam maar wat graag in Duitsland berecht hadden willen zien. En ook voor de media.